

Епиграфски приложак манастиру Бањи

МИРЈАНА ШАКОТА

У току археолошких истраживања у манастиру Бањи код Прибоја 1980. године,¹ у сонди бр. 34, северно од цркве Св. Илије, на дубини од 0,68 m нађена је надгробна плоча од белог мермера, у деловима.² Састоји се од два велика комада, дим. I — 0,44,5x0,38 m; II — 0,56,5x0,38 m и још 4 мања парчета. Кад се делови саставе, може се утврдити да је плоча била укупно дугачка 1,20 m, што би одговарало димензијама мањег, можда деч-јег гроба.

Плоча има облик покљепца саркофага с правилно клесаним бочним странама које заједно са горњом и доњом површином у пре-секу дају форму плитког трапеза. У нека-дашњем горњем делу лица ове плоче налази се, безмало у целини очуван, натпис који гласи:

м(є)с(є)ца априла :г: днь прѣстави се (ѳ)ав
(в)ожи ѿвбань.

Слова су брзописног типа, веома слободно клесана. Њихова карактеристика су тачке код почетака сваке црте и на средини водоравних линија.

Како овај натпис — према обичају времена — не садржи годину смрти сахрањеног, да бисмо утврдили његову старину, приступили смо компаративној методи истраживања с ослонцем на датовану епиграфску грађу.³ На основу анализе сваког уклесаног словног знака магло се утврдити да се појединачна слова сличног или чак истоветног дуктуса срећу у три раздобља српске епиграфике. Прво обухвата последње деценије XII века, друго средину XIII а треће — другу половину XIV века.

Слична стилизација слова: **а, ђ, н, с, ѳ, г, в** среће се на четири споменика са краја XII века: надгробни натпис требињског жупана Грда из 1173—1189,⁴ надгробни натпис судије Градеше (1180—1204),⁵ Благајски натпис (1168—1196),⁶ и натпис Кнеза Мирослава (1170—1190).⁷ Средином XIII века срећу се на два примера слично стилизована слова: **в, д, л, с, ђ, н** :

надгробни натпис жупана Прибише из 1234—1243⁸ и ктиторски натпис зетског епископа Неофита из 1269. године.⁹ Највећи број слично обликованих слова наилазимо на епиграфским споменицима из друге половине **в, м, д, л, а, с, ђ, ѳ, г, н, ц, в, и, п, ѡ** (тако рећи сва слова нашег натписа) и јављају се на следећим споменицима: натпису војводе Масне из 1355—1377,¹⁰ натпису Ненада, сина казнаца Богдана из 1372,¹¹ надгробном натпису Марије Велиславе из 1372,¹² надгробном натпису Марије Витославе из Дечана (1374),¹³ Вуковом натпису из

Љубостиње (1385—1387),¹⁴ надгробном натпису Полихраније Радаче (1383—1391),¹⁵ надгробном натпису сина челника Милоша из 1390,¹⁶ надгробном натпису севаста Огњана (око 1395),¹⁷ надгробном натпису Георгија Хрба (1365—1398)¹⁸ и надгробном натпису госпође Гоисаве (1398—99).¹⁹

Како се у натписима из друге половине XIV века, као што је овим прегледом показано, појављују сва слова текста о коме говоримо, веома слично или чак на истоветан начин обликована, а пре свега слово ж које се у том облику први пут појављује у натпису Георгија Хрба (1365—1398) и такво, без хоризонталне црте или споја како се после тога чешће среће, као и слово м широких доњих отвора и к такође без споја, које чини прелаз ка брзописном квадратном која представљају изразиту карактеристику натписа из друге половине XIV века, има пуно основа да се и овај натпис из Бање тако датује.

Што се тиче садржине нашег натписа, он се уклапа у формулу уобичајену за XIV век, нарочито за његову другу половину. Према сачуваним датованим примерима судећи, овакав образац гробног натписа који почиње даном смрти јавља се 1231. године,²⁰ па га нема све до 1317.²¹ Од тада, па до 1400. има 19 датованих примера, међу којима чак 13 припадају другој половини XIV столећа.²²

¹ Уп.: М. Janković, *Banja kod Priboja, manastirski kompleks i nekropola*, Arheoloski pregled, vol. 22, Београд 1981, 119—122.

² Исто, 121.

³ Уп.: Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974.

⁴ Исто, 34.

⁵ Исто, 36.

⁶ Исто, 37.

⁷ Исто.

⁸ Исто, 41.

⁹ Исто, 44.

¹⁰ Исто, 69.

¹¹ Исто, 79.

¹² Исто.

¹³ Исто, 80.

¹⁴ Исто, 85.

¹⁵ Исто, 86.

¹⁶ Исто, 89.

¹⁷ Исто, 90.

¹⁸ Исто, 91.

¹⁹ Исто, 92.

²⁰ Исто, 40.

²¹ Исто, 48.

²² Исто, 52, 54, 60, 61, 63, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 80, 81, 82.

Сл. 1. Калк натписа

Fig. 1. Dessin de l'inscription

Оваква формулација надгробног натписа карактеристична је за српско подручје, за разлику од херцеговачког и босанског где је у то време распрострањенија формула која почиње са „а се лежи...“.²³ Већина надгробних плоча у бањској некрополи има натпис са датумом смрти на почетку: монахиње Марте,²⁴ Марине Витославе,²⁵ великог кнеза Војислава (Војиновића),²⁶ монаха ЈоваПрибише,²⁷ монаха ИгњатијеМилака,²⁸ монаха ДанилаРадослава,²⁹ јеромонаха НиколеМихаила,³⁰ челника Лазара — монаха Михаила.³¹ И нешто опширнији натпис челника Димитрија представља само развијену варијанту истог типа надгробног натписа.³² Изузетак чини само текст на плочи мајке Николе Алтомановића који је херцеговачког типа.

Већ је у почетку истакнуто да су димензије бањске плоче мале (1,20x0,38 m), поготово кад се упореде с осталим бањским плочама: 1,62x0,44 m,³³ 1,99x0,51 m,³⁴ 1,73x0,55 m,³⁵ 2,20x0,65 m,³⁶ 2,12x0,50 m,³⁷ 1,65x0,59 m,³⁸ 1,00x0,66 m,³⁹ 2,11 x0,57 m,⁴⁰ 1,30x0,50 m.⁴¹ Највећа у целини очувана плоча налази се у трему бањске цркве, без натписа је или јој је натпис истрвен, а димензије су јој 2,50 X X0,63 m.⁴² Из овог се може закључити да су надгробне плоче у Бањи биле дугачке од 1,60—2,50 m а широке од око 0,45—0,65 m. Јованова плоча са својих 1,20x0,38 m предочава да се можда заиста радило о дечјем гробу. Недостатак двоструког имена које срећемо код безмало свих бањских плоча с натписом, дакле без помињања монашког звања,⁴³ доприноси такође оваквом закључку, без обзира на име Јован, за које се с доста оправдања мисли да је било искључиво монашко, и да није могло означавати профано лице.⁴⁴

Проналазак ове надгробне плоче у порти манастира Бање, северно од цркве Св. Илије, још један је доказ више о секундарној употреби надгробних плоча приликом патосања

цркве Св. Николе у обнови 1852—1853. године које су највећим делом биле пренесене из црквене порте. По свој прилици да су се првобитно у цркви налазиле само надгробне плоче на неколико зиданих гробница у цркви Св. Николе и цркви Успења, које су откривене приликом археолошких истраживања 1972, и 1974. године.

²³ Исто, бр. 50 на стр. 68, бр. 59 на стр. 74, бр. 69 на стр. 81, бр. 83 на стр. 91, бр. 84 на стр. 92, бр. 85 на стр. 101, бр. 106 на стр. 109, бр. 108 на стр. 111, бр. 117 на стр. 116, бр. 120 на стр. 118, бр. 122 на стр. 119.

²⁴ М. Шакота, *Прилози познавању манастира Бање код Прибоја*, Саопштења IX, Београд 1970, 39; Г. Томовић, *нав. дело*, бр. 30 на стр. 52.

²⁵ М. Шакота, *нав. дело*, 43.

²⁶ Исто, 44; Г. Томовић, бр. 58 на стр. 54.

²⁷ Шакота, 45.

²⁸ Исто.

²⁹ Није публикована.

³⁰ Није публикована.

³¹ М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981, 16.

³² Шакота, *Прилози*, 40—41; Томовић, бр. 42 на стр. 62.

³³ ЈовПрибиша.

³⁴ ИгњатијеМилак.

³⁵ Са непровитаним натписом у припрати.

³⁶ Великог челника Димитрија.

³⁷ Војислава Војиновића.

³⁸ Марине Витославе.

³⁹ ДанилаРадослава (сломљена).

⁴⁰ НиколеМихаила.

⁴¹ Мајке Николе Алтомановића (сломљена).

⁴² Монахиње Марте, мајке епископа Николе је најмања, вел. 0,75x0,52 m, но њене су размере по свој прилици биле прилагођене постављању на посебно место ограничених димензија тј. у аркосолијум, па су овакве димензије изнимне.

⁴³ О двоструком имену код средњовековних Срба уп.: С. Мандић, *Ђурађ Остоуша, Никола Радохна, Чрте и резе, фрагменти старог именука*, Београд 1981, 92—112.

⁴⁴ Исти, *Свето име Јован, Чрте и резе*, 91.

Contribution à l'épigraphie du monastère de Banja

MIRJANA ŠAKOTA

Au cours des recherches archéologiques, effectuées durant l'été 1980 dans la cour du monastère de Banja, près de Priboj, une dalle funéraire a été découverte contenant une inscription qui n'est pas datée. Sur la base d'une analyse des caractéristiques paléographiques de cette inscription et de la manière dont elle a été formulée,

ainsi qu'en tenant compte des dimensions de cette dalle, l'auteur a pu conclure que cette dalle avait été posée dans la seconde moitié du XIVe siècle et qu'elle couvrait la tombe d'un enfant qui était enterré dans la nécropole située dans l'enceinte de l'église.